

УДК 338.432

Нікуліна В. Б., к.е.н.,
ПВНЗ «Європейський університет»,
Тернопільська філія

ФОРМИ ГОСПОДАРЮВАННЯ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ТА ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Нікуліна В. Б. Форми господарювання в аграрному секторі України в умовах Європейської інтеграції та глобалізації. В даній статті розглядаються теоретичні питання функціонування фермерських господарств та кооперативів в умовах глобалізації та європейської інтеграції. Увага приділяється розвитку та державній підтримці зазначених організаційних форм господарювання в розвинених країнах світу.

Никулина В. Б. Формы хозяйствования в аграрном секторе Украины в условиях Европейской интеграции и глобализации. В данной статье рассматриваются теоретические вопросы функционирования фермерских хозяйств и кооперативов в условиях глобализации и европейской интеграции. Внимание уделяется развитию и государственной поддержке указанных организационно-правовых форм хозяйствования в развитых странах мира.

Nikulina V. Management forms in agrarian sector of Ukraine in the context of European integration and globalization. This paper deals with the theoretical question in functioning of farm cooperatives in the context of globalization and European integration. Great attention is paid to the development and state support of these organizational forms of management in world's developed countries.

Постановка проблеми. Глобалізація охоплює виробництво товарів і послуг, використання робочої сили, інвестицій, технологій та їх розповсюдження з одних країн в інші. Все це, в підсумку, відображається на ефективності виробництва, продуктивності праці та конкурентоспроможності економіки. Світовий досвід підтверджує те, що глобалізація веде до підвищення конкурентоспроможності економіки в результаті впровадження передових технологій та інновацій в світовому масштабі.

За останні 25 років світове виробництво сільськогосподарської продукції практично збільшилось вдвічі, підвищилась конкурентоспроможність продукції аграрного сектора, насамперед в розвинутих державах світу.

Питання підвищення конкурентоспроможності агропромислового виробництва є надзвичайно актуальним. Його актуальність полягає в тому, що в даний час особливо гостро постає питання про положення української економіки в глобальній економіці, а конкурентоспроможність країни є ключовим фактором в розв'язанні даного питання.

Зовнішнє середовище сучасних корпорацій, компаній, підприємств стає дедалі складнішим та більш конкурентним. Зникають торгівельні бар'єри, прискорюються та дешевшають комунікації, світ перетворюється в єдиний бізнес простір та набуває статусу глобального середовища.

Стабілізація й подальше ефективне функціонування малих форм господарювання на селі неможлива без використання дієвих методів підтримки їхнього розвитку в умовах глобалізації та європейської інтеграції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Формуванню і розвитку малих організаційно-господарських структур в сучасних умовах глобалізації присвячені наукові

праці таких вітчизняних вчених - аграріїв, як Ю.Є.Кирилов, І.В.Осадчук [8, с.92], Л.В.Молдаван [7, с.14], М.К.Пархомиць [10, с.37].

Питанням розвитку кооперативів агропромислового виробництва присвячені доробки таких відомих вчених, як В.В.Зіновчук [3, с.171], Т.Г.Дудар [2, с.182], Л.В.Молдаван [7, с.14], [8, с.123], Д.В.Крисанов, Л.О.Удова [8, с.124], М.К.Пархомиць [10, с.35].

Теоретичні питання розвитку та функціонування кооперативів досліджені в працях видатного українського вченого М.І.Туган-Барановського [11, с.25], В.В.Зіновчука [3, с.175], М.Й.Маліка [6, с.10].

Досвід сучасної Польщі в період глобалізації та євроінтеграції систематизував професор Анджей Ковальські [5, с.168]. Він зокрема розкриває теоретичні аспекти та практичні засади особливостей функціонування польського агробізнесу в контексті глобалізації та євроінтеграції. Інтеграція Польщі до Євросоюзу вплинула на масштаби виробництва в агросфері та прискорила процеси концентрації виробництва, стабілізувала стан аграрних підприємств як у сфері виробництва, так і у сфері обслуговування, збільшився попит на сільськогосподарську техніку, значно покращився стан харчової промисловості (зокрема збільшилась частка вторинної переробки, зменшилась частка попередньої та основної переробки).

В працях Ю.Є.Кирилова, І.В.Осадчука [8, с.92], розкривається роль фермерських господарств у забезпеченні продовольчої безпеки нашої держави, пропонуються варіанти підтримки згаданих господарств державою в умовах глобалізації.

В.В.Зіновчук [3, с.175], акцентує увагу на унікальності кооперативу як специфічного виду підприємства, яке орієнтоване на отримання прибутку, а не на повніше задоволення потреб своїх членів, які виступають і клієнтами, і учасниками підприємства.

Однак всі зазначені вище питання не втрачають своєї актуальності та потребують подальшого вивчення.

Метою статті є розгляд теоретичних задач функціонування деяких окремих форм господарювання в аграрному секторі економіки в умовах глобалізації та європейської інтеграції. Зокрема в статті акцентується увага на функціонуванні фермерських господарств та кооперативів у забезпеченні продовольчої безпеки нашої держави. Увага приділена розвитку та державній підтримці даних організаційних форм в розвинутих країнах світу.

При написанні статті автором використовувались різні наукові методи, зокрема порівняння, аналізу та синтезу, власні дослідження та спостереження. Інформаційною базою для написання статті були нормативні та законодавчі акти України, доробки вітчизняних та зарубіжних вчених.

Викладення основного матеріалу. У сільському господарстві України виділяють наступні форми товаровиробників: державні підприємства, господарські товариства, приватні підприємства, виробничі кооперативи, фермерські господарства, особисті господарства населення.

На думку польського вченого Анджея Ковальські [5, с.168], інтеграція Польщі в ЄС вплинула на ріст виробництва і прискорила процеси концентрації виробництва, зокрема цукрового буряку, а також вирощування молочних корів. Підтримка сільського господарства ЄС збільшила доходи польських аграріїв за рахунок безпосередніх виплат. Стабільним став економічний і фінансовий стан аграрних підприємств виробничих та сфери послуг. Наслідком глобалізації цих процесів стали зміни умов конкуренції як на вітчизняному ринку, так і зарубіжних ринках.

Глобалізація світової економіки, пошук нової рівноваги в виробництві, лібералізація тенденцій вимагають активної діяльності всіх урядових установ та розробки економічної політики в рамках ЄС та національних політик. Господарський обіг в світовому масштабі спирається на оперування банківськими та фінансовими продуктами.

Безпосередній обмін промисловими та сільськогосподарськими продуктами втрачає свою актуальність, відходячи на другий план.

Рух капіталу в глобальному масштабі відірваний від реальних інвестицій, що є загрозою для функціонування сучасної світової економіки. Ця теза знаходить підтвердження у вигляді кризових ситуацій, що відбуваються в різних країнах світу.

Процес глобалізації економіки, посилення міжнародної конкуренції стають об'єктивною передумовою зміни парадигми управління конкурентоспроможністю, що полягає в переході до нових систем організації виробництва, заснованих на використанні переваг спеціалізації, інтеграції та кооперації.

Вітчизняна практика розвитку кооперацій доводить, що в ній зацікавлені насамперед особисті селянські та фермерські господарства. Аналіз організаційно-правових форм господарювання в країнах ринкової економіки переконує, що сімейне фермерське господарство є найбільш поширеним. Дана організаційно-правова форма забезпечує концентрацію в одних руках функцій власника землі, працівника на ній та менеджера. Фермерство не розмежовує право власності на засоби виробництва і трудові відносини.

Глобалізація економічної діяльності є характерною ознакою сучасного розвитку агропромислового ринку України. Вона повинна стати вагомим інструментом, що дасть змогу реалізувати чинники національних конкурентних переваг.

Зараз Україна намагається збільшити свої шанси закріпитися на світових ринках, інтегруватись в міжнародні торгівельні структури, зокрема йдеться про Світову організацію торгівлі. На думку академіка П.Т.Саблука, доцільно приєднатися до так званої Cairn-Group, яку утворюють 15 традиційних країн-експортерів сільськогосподарської продукції (Австралія, Канада, Бразилія), що виступають за лібералізацію аграрного ринку. Маючи своє лобі, Україна зможе відстоювати власні інтереси щодо тих країн та організацій, які проводять активну протекціоністську політику. СОТ об'єднує 153 країни світу та контролює 95% світової торгівлі. З 16.05.2008 року Україна набула повноправного членства у Світовій Організації Торгівлі. Членство України в СОТ практично означає припинення її дискримінації на зовнішніх ринках.

Сільськогосподарська кооперація, на думку багатьох українських вчених, це комплексна багатогалузева структура, що регулюється нормами, які відносяться до різних галузей економічного законодавства.

В Україні склалася стійка тенденція переважання багатофункціональних сільськогосподарських «обслуговуючих кооперативів». Основними напрямками діяльності цих кооперативів є: послуги з обробки землі; збирання врожаю сільськогосподарських культур; виробництво комбікормів; ветеринарне обслуговування; первинна переробка і збут сільськогосподарської продукції; транспортні та агросервісні послуги.

Політика Євросоюзу заохочує до кооперації виплатою субсидій із фондів ЄС на реструктуризацію та укрупнення господарств.

М.Й.Малік [6, с.11] вважає, що для дрібних аграрних товаровиробників в сучасних умовах найбільш доцільною формою корпоративної інтеграції підприємств є сільськогосподарська обслуговуюча кооперація. Так, за даними Державного комітету статистики, станом на 1.01.2012 року в Україні налічувалось 759 сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів. Споживча кооперація в сільському господарстві дозволить селянам протидіяти монополізму переробних, закупівельних, ремонтних, заощаджувати кошти шляхом передачі деяких допоміжних функцій кооперативу. Міжфермерська кооперація поширена по всьому світу.

В економічному словнику Г.В.Осовської [9, с.278] селянське (фермерське) господарство – особлива соціальна форма ведення сільськогосподарського виробництва. Специфіка його полягає в тому, що в рамках такого господарства селянин одночасно є працівником, керівником і власником.

Вважається, що дрібне приватне господарство як аграрна система не може вижити без дотацій. Західноєвропейське сільське господарство складається з 10 мільйонів дрібних господарств, де прибуток від продажу складає $\frac{1}{2}$ доходу. Друга половина формується двоступеневою системою державних субсидій.

У країнах ЄС на підтримку фермерів, що починають свою справу, спрямовується біля 10% від аграрного бюджету країни. Під державне регулювання підпадає 90 % цін на сільськогосподарську продукцію у вигляді субсидій для підтримки аграріїв через високі ціни на засоби виробництва. Така політика субсидіювання фермерів дозволила ЄС стати значним експортером сільськогосподарської продукції. Ці дотації аграріям складають половину бюджету Євросоюзу.

Політика країн ЄС в аграрному секторі спрямована на чітку організацію ринків збуту, підтримку фермерських доходів. В цих країнах на підтримку початківців – фермерів направляється в середньому 10% бюджету.

В Канаді, крім загальнодержавних програм підтримки, існують програми підтримки фермерів для кожної провінції, а саме: програма стабілізації доходу; програма надання позичок фермерам (програма підтримки фермерів – початківців); програма страхування врожаю тощо.

Кооперація, як засіб ефективного функціонування селянських господарств в умовах ринкової економіки, була науково обґрунтована і знайшла практичне застосування ще в період проникнення капіталізму в сільському господарстві.

В ЄС сільськогосподарськими кооперативами вважаються добровільні об'єднання фермерів з метою спільних дій на ринках сільськогосподарської продукції і засобів виробництва або забезпечення технологічних потреб ведення свого господарства.

Кооперативний рух майже стовідсотково охопив за останні 50 років Швецію, Данію, Норвегію, Фінляндію, Ісландію, Нідерланди. Дещо нижчий відсоток кооперативів у Франції та Німеччині, там він складає близько 80% всіх сільськогосподарських підприємств.

Масштабному поширенню кооперації в ЄС сприяє: законодавство (в конституціях Італії, Іспанії, Угорщини визначено завдання держави щодо сприяння розвитку національного кооперативного руху); пільговий режим господарювання (у Франції сільськогосподарські кооперативи цілком звільняються від сплати податку з прибутку).

В нашій країні важливість підтримки кооперацій та створення оптимальних умов для розвитку господарств населення обумовлена необхідністю пом'якшення соціальної напруги на селі шляхом розвитку малого та середнього підприємництва.

Розвиток кооперативних відносин у середовищі господарств має відбуватись від простих до більш складних форм. Спочатку мають створюватись кооперативи із спільного обробітку земельних ділянок, потім – заготівлі, збуту, матеріально – технічного забезпечення тощо. В подальшому первинні кооперативи можуть інтегруватись в складніші структури і структури вищого рівня (районні, міжрайонні тощо).

Для поширення кооперації необхідна популяризація в суспільстві кооперативної ідеології, усвідомлення населенням переваг спільної діяльності для досягнення спільних цілей. Все вищезгадане, тісно пов'язане з нагромадженням людського і соціального капіталів сільських громад.

Однією з важливих та необхідних умов розвитку кооперації є підвищення кооперативної освіти, компетентність службовців усіх рівнів управління, відповідна законодавча база. Значну роль у становленні кооперацій на селі повинні відігравати дорадчі служби. Ці служби діють через організацію та проведення навчання сільського населення та виробників сільськогосподарської продукції, популяризацію переваг кооперативів, інформаційне забезпечення тощо.

Висновки. Враховуючи намагання інтеграції України до європейського та світового економічного простору, важливо врахувати переваги та ризики для сільського господарства, сформулювати основні шляхи державної політики, покликані знизити ці

ризиків, та нейтралізувати можливі негативні наслідки, прискорити реалізацію переваг від лібералізації торгівельних режимів.

Для цього необхідно: вдосконалення вітчизняного законодавства, податкової, митної фінансово – кредитної політики; сприяння експорту з метою розширення зовнішніх ринків збуту для українських експортерів; стимулювання внутрішнього попиту на продовольство; підвищення конкурентоспроможності національних виробників за рахунок покращення якості та безпеки продукції шляхом впровадження міжнародних стандартів якості; сприяння зростання конкурентоспроможності вітчизняних товаровиробників на внутрішніх і зовнішніх ринках шляхом проведення реструктуризації збиткових сільськогосподарських підприємств, ефективного державного регулювання аграрних ринків, використання ефективних механізмів підтримки сільськогосподарських товаровиробників; державна підтримка розвитку обслуговуючої та збутової кооперації, дрібних товаровиробників і формування для них ринкової інфраструктури; сприяння розвитку сільської місцевості.

Державна аграрна політика має базуватись на національних пріоритетах та враховувати необхідність інтеграції України до Європейського Союзу та світового економічного простору з запозиченням позитивного зарубіжного досвіду.

Список використаних джерел:

1. Державна цільова економічна програма підтримки сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів на період до 2015 року//Урядовий кур'єр. 2009. -12 червня
2. Дудар Т.Г. Кооперація в системі молочарського бізнесу / Т.Г.Дудар // Вісник ТАНГ. – 2005. – Вип. 2. – С. 181-189.
3. Зіновчук В.В. Організаційні основи сільськогосподарського кооперативу. Видання друге: доповнене і перероблене/В.В.Зіновчук. -К.:Логос, 2001.-380с.
4. Кирилов Ю.Є., Осадчук І.В. Розвиток малих форм господарювання на селі в умовах глобалізації/ Ю.Є.Кирилов, І.В.Осадчук// Економіка АПК. -2010. -№7. –с.91 -97.
5. Ковальські Анджей. Польський агробізнес в період глобалізації и європейської інтеграції/Анджей Ковальські// Економіка АПК. -2010. -№11. –с.167 -179.
6. Малік М.Й. Проблемні питання розвитку кооперацій та інтеграційних відносин в АПК// М.Й.Малік, Ю.Я.Лузан//Економіка АПК.-2010.-№3.-с.3-14.
7. Молдаван Л.В. Форми господарювання в аграрному секторі України в умовах глобалізації/ Л.В.Молдаван//Економіка АПК. -2010. -№1. –с.13 -17.
8. Молдаван Л.В., Крисанов Д.Ф., Удова Л.О. Роль кооперативів у подоланні сільської бідності/ Л.В.Молдаван, Л.О.Удова// Економіка АПК. -2010. -№11. –с.121 -129.
9. Осовська Г.В. Економічний словник/ Г.В.Осовська, О.О.Юшкевич, Й.С.Завадський.-Київ: Кондор, 2009.-358с.
10. Пархоμεць М.К. Напрями розвитку кооперацій та інтеграцій у аграрній сфері АПК/ М.К.Пархоμεць// Таврійський науковий вісник. -2007. –Вип. 51. – с. 34-37.
11. Туган - Барановський М.І. Політична економія: популярний курс/М.І.Туган - Барановський.- К.: Наукова думка, 1994. -263 с.

Ключові слова: глобалізація, кооперація, сільськогосподарський кооператив, особисте селянське фермерське господарство, світовий ринок, Євросоюз, інтеграція, Світова організація торгівлі.

Ключевые слова: глобализация, кооперация, сельскохозяйственный кооператив, личное крестьянское фермерское хозяйство, мировой рынок, Евросоюз, интеграция, Всемирная торговая организация.

Keywords: globalization, cooperation, agricultural cooperatives, private peasant farm, the world market, the EU, integration, World Trade Organization.